
JAAR VERSLAG 2017

Uw vermogen om te leven

Inhoudsopgave

VERANTWOORDING EN TOEZICHT	3
Verslag van de Raad van Toezicht	4
Verslag van het Verantwoordingsorgaan	9
Oordeel van het Verantwoordingsorgaan 2017	13

Verantwoording en
toezicht

Verslag van de Raad van Toezicht

INLEIDING

Vanuit het oogpunt van toezicht is in 2017 in het bijzonder en met regelmaat aandacht geweest voor een bestendige en betrouwbare uitvoering van de pensioenregeling. In 2017 waren de belangrijkste thema's het bestuurlijke proces van de complexiteitsreductie, de inrichting van het risicomangement, het geschiktheidsbeleid van bestuurders en de daarbij behorende competentieprofielen en de stand van zaken rondom de evaluatie van het bestuurlijk model. De raad spreekt zijn waardering uit voor de manier waarop het bestuur in het verslagjaar met deze thema's is omgegaan en leiderschap heeft getoond op deze vaak moeilijke dossiers.

VISIE OP TOEZICHT

De maatschappelijke rol en verantwoordelijkheid van ABP is leidend voor het intern toezicht. De raad is van mening dat het voor een beheerste en integere bedrijfsvoering essentieel is dat de bestuurlijke processen op orde zijn, dat het bestuur goed functioneert en dat de bestuurders passen bij de taken en bij de ontwikkelingen waar het fonds in de voorzienbare toekomst mee wordt geconfronteerd.

De raad beschouwt het bewaken van de kwaliteit en professionaliteit van de bestuurders als een van de belangrijkste pijlers van goed toezicht.

GOEDKEURINGSACTIVITEITEN EN BEVINDINGEN

Overzicht van goedkeuringsactiviteiten

Benoeming / herbenoeming bestuursleden

De raad heeft in 2017 voor twee kandidaat bestuursleden een toets aan het vastgestelde profiel uitgevoerd. Ook heeft een dergelijke toets plaatsgevonden voor twee herbenoemingen. Daaraan voorafgaand heeft de raad de profielen getoetst en goedgekeurd.

Goedkeuring jaarverslag

Op 26 april 2018 heeft de raad in een overlegvergadering met het bestuur het jaarverslag 2017 besproken en goedgekeurd.

Overzicht van bevindingen

Algemeen beleid

De raad constateert dat het bestuur toegewijd is de missie te vervullen en daar de raad van toezicht in voldoende mate bij betreft. Met betrekking tot de toekomst constateert de raad dat het bestuur een eigen visie heeft en daarover ook de dialoog voert met de pensioenkamer en andere belanghebbenden bij het fonds. Het meer-jaren premiebeleid dat is vastgelegd in 2016 is in 2017 volgens afspraak uitgevoerd, hetgeen bijdraagt aan stabiliteit.

De raad heeft uitvoerig aandacht besteed aan de volgende punten ten aanzien van algemeen beleid:

Strategie

In het verslagjaar is een proces gestart om de gekozen strategie te evalueren. Daarbij wordt tevens aansluiting gezocht tussen de eigen strategie en de strategie van APG. De raad onderschrijft het belang van dit strategisch proces in een veranderend pensioenlandschap. De raad constateert met tevredenheid dat het bestuur zijn eigen timing heeft gekozen voor de start van dit proces en niet wacht op de voortgang van de discussie over een nieuw stelsel en de inregeling daarvan.

De raad als toezichthouder, ziet het primair als zijn taak om het proces te monitoren en beoordelen of het ordentelijk verloopt en tevens of er voldoende ambitie ligt in de scenario's die aan de orde komen. Daarnaast neemt de raad als gesprekspartner voor het bestuur tevens de vrijheid input te leveren voor het strategische proces op relevante punten en om een oordeel te geven over de uitkomst van het proces (met inachtneming van de bestuurlijke verantwoordelijkheid).

Complexiteitsbeheersing en waar mogelijk reductie

Zodra dit onderwerp (in 2016) op de strategische agenda van het bestuur verscheen, maakte de raad hier één van zijn acht thema's van waaraan bijzondere aandacht werd besteed. De raad heeft in elke reguliere overlegvergadering en in door het bestuur extra ingelaste besprekingen de insteek en het proces kritisch en intensief gevolgd. Daarbij heeft de raad geïnformeerd naar alternatieven, overwegingen en afwegingen. De raad adviseerde het bestuur om alle onderzochte opties en alternatieven, overwegingen en afwegingen daarbij expliciet en separaat te documenteren. De raad heeft in het bijzonder getoetst of sprake was van proportionaliteit in voorgenomen en overwogen stappen, zowel ten aanzien van de minimaal noodzakelijke inhoudelijke aanpassingen in de regelingen als ten aanzien van de rol van het bestuur in het licht van de wettelijke rolverdeling met sociale partners. De raad heeft gedurende het traject getoetst of en geoordeeld dat het bestuur proportioneel en zorgvuldig handelde.

Doordat bij invoering van de aanpassingen bleek dat over de consequenties voor een groep deelnemers (afschaffen ANW compensatie) grote onrust was, ontstond bij de raad de vraag of het bestuur bij alle onderdelen van complexiteitsreductie de risico's voldoende in beeld heeft. Duidelijk is geworden dat het bestuur onvoldoende tijdig en onvoldoende volledig met betrokkenen heeft gecommuniceerd. Het bestuur erkende dat en heeft in tweede instantie adequaat de handschoen opgepakt door daarvoor verantwoordelijkheid te nemen en bij te sturen. De raad is van mening dat in het vervolg van de aanpak van complexiteit de risico's per onderdeel van de regeling moeten worden geïdentificeerd en beheerst en dat communicatie expliciet door het bestuur moet worden afgewogen op tijdigheid en volledigheid, vanuit het perspectief van de deelnemer.

Risicohouding en risiconiveau

De wijze waarop het deelnemersperspectief wordt meegenomen in de risicobereidheid van het fonds, is al langer een expliciet punt voor de raad en onderwerp van gesprek tussen de raad en het bestuur. Het bestuur heeft de raad eerder laten weten een risicobereidheid onderzoek onder deelnemers nu niet te willen houden, maar eventueel

later, gekoppeld aan het nieuwe stelsel. De raad heeft begrip voor de argumenten van het bestuur en vraagt het bestuur wel na te denken hoe het deelnemersperspectief op korte termijn meer expliciete aandacht kan krijgen in de onderbouwing van de risicohouding (en het risico van de mix).

Financiële opzet & premiebeleid en herstelplan

De Raad heeft vorig jaar geconcludeerd dat het bestuur in 2016 verantwoordelijkheid heeft genomen met een meer-jarig premiebeleid om de financiële opzet van het fonds te verstevigen. Daarbij heeft de raad het bestuur opgeroepen te volharden in dit premiebeleid. Aan de hand van de premie- en indexatienota 2018 concludeert de Raad dat het in 2016 ingezette meerjarig premiebeleid gericht op een solide financiering van de regeling inderdaad wordt voortgezet.

De raad constateert dat het bestuur zich bewust is dat de financiële positie kwetsbaar blijft vanwege de onzekerheid gericht op 2020 met het oog op een eventuele onvoorwaardelijke korting (dekkingsgraad 5 jaar onder het minimum vereist vermogen). De raad heeft zich laten informeren over de wijze waarop het bestuur met dit risico omgaat. In 2018 blijft dit een onderwerp van bijzondere aandacht voor de raad.

De raad heeft kennisgenomen van het herstelplan. De raad heeft vastgesteld dat dit plan zorgvuldig is opgesteld.

Governance

Bestuur heeft evaluatie bestuurlijk model (voorlopig) afgerond.

De ervaringen met de aanscherping van het bestuurlijk model, onder meer resulterend in een expliciete mandatering aan commissies en bestuursbureau zijn positief. Mede om deze reden heeft het bestuur tijdens de evaluatie van het bestuurlijk model geen reden gezien om thans tot wijziging daarvan over te gaan. De raad onderschrijft dit standpunt. Wel heeft het bestuur aangekondigd om de huidige werkwijze ook naar de toekomst te blijven evalueren. De raad wijst er thans reeds op dat bij een hernieuwde evaluatie een grondige analyse van de pro's en contra's van bestuurlijke modellen onontbeerlijk is om tot een juiste afweging te kunnen komen.

Er zou een traject afgesproken moeten worden waarin er meer balans is tussen de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de raad en de positie die de raad heeft in het proces.

Toekomstgerichtheid competentieprofielen bestuur en functioneren bestuursleden

De raad vervult een rol ten aanzien van profielen, deskundigheidsbeleid, het bestuursmodel en het beloningsbeleid. Deze onderwerpen heeft de raad in het verslagjaar bij verschillende gelegenheden en veelal in samenhang bekeken. Profielen werden nadrukkelijk in het kader van het strategisch beleid van het fonds beoordeeld. Enkele keren beoordeelde de raad concept-profielen voor vacatures in het bestuur. Daarbij werd het deskundigheidsbeleid dat in ontwikkeling was betrokken. De raad wil bij het goedkeuren en toetsen van kandidaten aan de profielen nadrukkelijk kijken naar het strategisch beleid en verandervermogen van het bestuur: tot welke eisen ten aanzien van kennis en competenties leidt dat in profielen? Ook bij herbenoeming wil de raad niet alleen beoordelen of een kandidaat in de afgelopen vier jaar aan de eisen heeft voldaan maar ook of deze de benodigde bijdrage in de komende vier jaar kan leveren. Bespreking van concept-profielen in de raad heeft soms tot aanpassingen geleid.

Het beloningsbeleid is in 2017 intensief besproken tussen de raad en het bestuur. De raad heeft aangedrongen op een samenhangend beleid waarbij de samenhang duidelijk was tussen uitgangspunten, randvoorwaarden en procesregels waarbij de hoogte van de beloning het resultaat is van het gevoerde beleid. Eind 2017 is het beleid goedgekeurd door de raad. De beloning van de raad zelf was niet aan de orde.

Adequate risicobeheersing

De raad heeft gedurende het jaar een aantal commissievergaderingen bijgewoond en de werkwijze van de commissies geobserveerd. In een presentatie kreeg de raad een toelichting op de laatste ontwikkelingen in de opzet van het risicomanagement. Tevens is met een delegatie van de commissie Risico & Balans een gesprek gevoerd en heeft de raad zich laten informeren over de wijze waarop het risicomanagement op aan APG uitbestede activiteiten plaatsvindt en hoe dit bijdraagt aan het in control zijn van ABP over de

uitbesteding. Op grond hiervan heeft de raad zich een beeld gevormd van de opzet en de werking van het risicomanagement.

De raad ziet naast de structuurverbeteringen dat er nog ruimte voor verbetering is om te komen tot een meer risicobewuste cultuur. Zo bevat nog niet elke beleidsnotitie een risicoparagraaf en is het nog niet altijd een tweede natuur om stil te staan bij risico's. Daarnaast is het niet altijd zichtbaar of in de beleidsvoorbereiding en de besluitvorming over beleidsvoorstellen voldoende tijd en aandacht wordt besteed aan de afweging van risico's en risico mitigerende maatregelen.

Het bestuur heeft in 2017 de governance ten aanzien van het risicomanagement gewijzigd. Het uitgangspunt voor de nieuwe structuur van het bestuur is om te komen tot integraal risicomanagement. De belangrijkste wijziging betrof de introductie van de bestuurscommissie Risico & Balans, die verantwoordelijk is voor advisering over het risicobeleid, alsmede voor de norm- en kaderstelling van risico's (de voorkant). De monitoring op de beheersing van de risico's vanuit de beheersmaatregelen en processen is belegd bij het Audit Committee (de achterkant). Hierdoor is het integraal risicomanagement ten aanzien van beleidsvoering in een aparte commissie belegd en is er een meer holistische benadering van het risicomanagement. In de bemensing van de commissies is gekozen geen overlap te hebben van expert-bestuursleden in de commissie Risico & Balans (beleid) en de audit commissie (monitoring). Ook wordt er gewerkt aan een management dashboard voor sturing en monitoring. Het bestuur neemt maatregelen om de afbakening van het risicomanagement tussen ABP en APG te verduidelijken en om het risicomanagement aan de zijde van ABP te versterken door invulling te geven aan 1e en 2e lijns risicomanagement. Hiertoe is onder andere binnen het bestuursbureau de risicomanagement functie versterkt door het opzetten van een gespecialiseerd team. De raad constateert dat de genomen stappen bijdragen aan een meer volwassen opzet van het risicomanagement.

De raad constateert dat het niveau van risicomanagement adequaat is. Het bestuur geeft in 2017 op een systematische en gestructureerde wijze invulling aan risico-inventarisatie en risicobeheersing met adequate beheersmaatregelen die in 2018 voor verdere verbeteringen zullen zorgen.

Evenwichtige belangenafweging

Voor de raad is de discussie over evenwichtigheid bij twee dossiers zeer expliciet aan de orde geweest. Dat was verleden jaar bij de totstandkoming van het meer-jaren premiebeleid. Dat werkt door in het verslagjaar. En afgelopen jaar bij de behandeling van het dossier complexiteitsreductie. Beide dossiers zijn elders in het verslag besproken en in beide gevallen oordeelt de raad positief over de wijze waarop de belangen van diverse groepen van deelnemers ten opzichte van elkaar zijn gewogen.

Beleggingsbeleid en vermogensbeheer

Het bestuur van ABP heeft in 2017 de herinrichting van het vermogensbeheer conform het plan van 2016 geïmplementeerd. De raad ziet dat het bestuur dit op degelijke wijze heeft opgepakt. De herziene processen en de inrichting van de fiduciaire functie bij APG leiden tot een toegenomen beheersing en duidelijker afbakening van verantwoordelijkheden. De mandatering draagt bij aan meer focus van de beleggingscommissie op de strategische onderwerpen. De raad observeert dat in de beleggingscommissie met de 'performance dialoog' veel explicieter aandacht is voor gedrag en cultuur. De raad heeft de implementatie van de herinrichting gemonitord. Tevens heeft de raad met het bestuur gesproken over de ervaringen met de nieuwe manier van werken en de bevindingen van DNB in het validatieonderzoek naar taken, rollen en verantwoordelijkheden. De raad is van mening dat het bestuur en de beleggingscommissie grote stappen voorwaarts hebben gemaakt.

Duurzaam en verantwoord beleggen

De raad ziet met genoegen dat het bestuur consciëntieus en stapsgewijs het duurzaam en verantwoord beleggen implementeert conform het in 2016 ingezette plan. De raad ziet dat er in het bijzonder goede voortgang wordt gemaakt in de richting van de Sustainable Development Goals. ABP heeft besloten tabak en kernwapens uit te sluiten. De raad heeft met het bestuur het gevolgde proces

besproken dat hiertoe heeft geleid. De raad constateert dat het bestuur een zorgvuldig proces heeft gevolgd. Aan de basis van dit proces ligt de keuze voor een beoordelingskader voor uitsluitingen waardoor productuitsluitingen niet kwestiegedreven zijn, maar een gevolg van toepassen van eenduidige criteria. Wel begrijpt de raad dat het VO zich te laat geïnformeerd voelde inzake het door het bestuur genomen besluit gegeven de grote betrokkenheid en de getoonde maatschappelijke verantwoordelijkheid van het VO bij dit dossier. De raad onderschrijft overigens de motivatie van het bestuur dat voortijdig informeren van het VO problemen geeft met betrekking tot voorkennis.

Uitbesteding

Het uitbestedingsbeleid is door het bestuur in het verslagjaar opnieuw vastgesteld. De raad heeft hier kennis van genomen en zich in 2017 beperkt tot het monitoren ervan.

Met betrekking tot de uitbesteding van Vermogensbeheer hebben zich in het verslagjaar geen belangrijke wijzigingen voorgedaan. Op de uitbestedingsrelatie wordt primair toezicht gehouden door het bestuursbureau met een rapportagelijijn naar het audit committee. De KPI's voor sturing zijn – als onderdeel van regulier onderhoud – aangescherpt op onderdelen. Ten aanzien van de uitbesteding van Rechtenbeheer is een project ingericht in lijn met Vermogensbeheer in 2017. Doel is te komen tot een vernieuwde uitbestedingsrelatie met APG in 2018.

Communicatie

Bij monde van de voorzitter van het bestuur trad ABP in 2017 veelvuldig op in de openbaarheid op basis van door het fonds vastgestelde uitgangspunten over de wijziging van het Nederlandse pensioenstelsel. Deze uitgangspunten worden echter door delen van de stakeholders opgevat als een voorkeur voor één van de mogelijke modellen die momenteel nog op de tekentafel liggen. Zij zijn van mening dat het niet de rol van het bestuur van ABP is om een mening te geven of advies te formuleren, en dat het bestuur terughoudender moet zijn in zijn optreden in het publieke debat. Hoewel de raad dit dilemma onderkent is de raad van mening dat ABP als grootste fonds van Nederland een verantwoordelijkheid heeft naar de Nederlandse

samenleving in het algemeen en naar zijn deelnemers in het bijzonder, om de discussie over een nieuw pensioenstelsel met relevante kennis en de juiste vragen te ondersteunen. Wel gaf de raad het bestuur mee dat naarmate er tussen sociale partners (tijdelijk) eerder minder dan meer overeenstemming lijkt te bestaan over de inrichting van de stelselwijziging, het bestuur toenemend vatbaar wordt voor kritiek over zijn bijdrage aan de discussie.

OPVOLGING AANBEVELINGEN RAPPORT 2017

In het rapport 2017 heeft de raad enkele concrete aanbevelingen gedaan aan het bestuur. Deze aanbevelingen zijn met regelmaat onderwerp van gesprek geweest tijdens de gezamenlijke vergaderingen van de raad met het bestuur. Ten aanzien van de aanbevelingen voelt de raad zich voldoende gehoord door het bestuur.

VOORUITBLIK 2018

In 2018 zal de raad van toezicht, naast de wettelijke en statutaire toezichttaak, aan eigen specifieke thema's aandacht geven, waaronder:

1. strategie van het fonds en de sturing door het bestuur op innovatie en verandervermogen;
2. integraal risicomanagement, effectief risicobeheer;
3. complexiteitsbeheersing;
4. governance en bestuurseffectiviteit;
5. balans- en beleggingsrisico;
6. deelnemer centraal;
7. evaluatie Duurzaam en Verantwoord Beleggen.

De raad zal zijn toezichtrol invullen door afhankelijk van het onderwerp te monitoren, te klankborden of te challengen. De raad heeft een werkplan voor 2018 gemaakt waarin de werkwijze en planning nader zijn uitgewerkt.

De raad van toezicht,

Huub Hannen, voorzitter
Kitty Roozmond
Peter de Groot
Nicolette Loonen
Anneke van der Meer

Amsterdam, 26 april 2018

Verslag van het Verantwoordingsorgaan

OVER HET VERANTWOORDINGSORGAAN

Het Verantwoordingsorgaan (VO) is een soort medezeggenschapsraad die opkomt voor de belangen van deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Pensioenfondsen zijn sinds 2015 wettelijk verplicht zo'n orgaan in te stellen.

Opbouw en werkwijze van het VO

Het Verantwoordingsorgaan van ABP bestaat uit 48 leden:

- 19 leden namens werknemers/deelnemers
- 13 leden namens gepensioneerden
- 16 leden namens werkgevers.

De 32 zetels van deelnemers en pensioengerechtigden zijn verdeeld over de fracties ACOP (13), CMHF/AC/FOG-ABP (7) en CCOOP (7) en LvOP (5). Elke vier jaar vinden verkiezingen plaats, waarbij de achterban van deze fracties nieuwe leden van het VO kan kiezen. De 16 werkgeverszetels worden voorgedragen door het Verbond Sectorwerkgevers Overheid (15) en de Werkgeversvereniging voor Energie, Kabel & Telecom, Afval & Milieu (1).

Het Verantwoordingsorgaan werkt met vier commissies: de commissie Financiën, de commissie Communicatie, de commissie Beleggingen en de commissie Algemeen. In deze commissies zijn alle fracties en de werkgevers vertegenwoordigd. De commissies hebben geen besluitvormend karakter; zij bereiden de vergaderingen met het bestuur voor en geven advies aan het Verantwoordingsorgaan.

Taken en bevoegdheden

Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het afgelopen boekjaar, op basis van de jaarstukken. Verder adviseert het Verantwoordingsorgaan het bestuur gevraagd of uit eigen beweging over in de statuten opgenomen onderwerpen, waaronder de meest voorkomende en belangrijkste:

- het vaststellen en wijzigen van
 - het communicatie- en voorlichtingsbeleid;

- de premie- en indexatienota;
- het strategische beleggingsbeleid;
- de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN);
- het strategische meerjarenplan;
- het herstelplan;
- het terugstorten van premie of verlenen van premiekorting;
- het doorvoeren van kortingsmaatregelen.

Daarnaast zijn de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan bevoegd om een bindende voordracht te doen voor de benoeming van drie bestuursleden namens pensioengerechtigden binnen het ABP Bestuur. Ook vindt benoeming van de leden van de Raad van Toezicht plaats op bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan.

2017: TWAALF VERGADERINGEN IN EIGEN KRING

In het verslagjaar zijn twaalf vergaderingen in eigen kring gehouden. Hierin worden de door het bestuur ingediende formele adviesaanvragen voorbereid. Ook worden de gezamenlijke vergaderingen met de Raad van Toezicht voorbereid.

Naast de formele adviesaanvragen spreekt het Verantwoordingsorgaan ook met het bestuur over diverse (actuele) onderwerpen. Zo is in 2017 onder andere aandacht besteed aan discussie in de media betreffende de ontwikkeling van het pensioenstelsel en de visie van ABP hierin. En elementen die te relateren zijn aan het (duurzaam) beleggingsbeleid zoals onder andere investeringen in tabak. Ook heeft het Verantwoordingsorgaan met regelmaat aandacht gevraagd voor de kwaliteit van de communicatie met deelnemers en werkgevers. In dit kader is ook aandacht gevraagd voor de toegankelijkheid van Mijn ABP.

De gepensioneerden geleding van het Verantwoordingsorgaan heeft in 2017 de heer Stork voorgedragen als lid van het ABP Bestuur namens gepensioneerden als opvolger van de in 2016 overleden bestuurslid de heer Damm; de voordracht

van de heer Stork is door het ABP Bestuur bekrachtigd. Namens gepensioneerden maken mevrouw Mulder en de heren Den Uyl en Stork deel uit van het ABP Bestuur.

In 2018 zullen voor de tweede keer verkiezingen worden gehouden voor een nieuw Verantwoordingsorgaan voor een periode van vier jaar. In 2017 zijn hiervoor de voorbereidingen gestart met het door het Verantwoordingsorgaan vastgestelde Verkiezingsreglement 2018. De verkiezingsperiode loopt van 3 april tot en met 30 april 2018.

2017: ZEVEN OVERLEGVERGADERINGEN MET HET BESTUUR

Gedurende het verslagjaar zijn er zeven overlegvergaderingen met het ABP-bestuur geweest. Deze vergaderingen worden afwisselend voorgezeten door de voorzitter van het bestuur en de voorzitter van het Verantwoordingsorgaan.

Tijdens deze overlegvergaderingen heeft het bestuur in het verslagjaar de volgende adviesaanvragen aan het Verantwoordingsorgaan aangeboden:

1. Adviesaanvraag Jaarplan Communicatie 2017
2. Adviesaanvraag Herstelplan
3. Adviesaanvraag SLA Vermogensbeheer (VB) 2017 en nadere overeenkomst VB en raamovereenkomst
4. Adviesaanvraag ABTN 2017
5. Adviesaanvraag Beloningsbeleid
6. Adviesaanvraag Statutenwijziging in verband met complexiteitsreductie
7. Adviesaanvraag Premie- indexatienota 2018

Het Verantwoordingsorgaan heeft het merendeel van deze adviesaanvragen positief beoordeeld; de adviesaanvraag betreffende de Statutenwijziging in verband met complexiteitsreductie werd door een krappe meerderheid van het Verantwoordingsorgaan afgewezen.

Bij de beoordeling van de adviesaanvragen is de evenwichtige belangenafweging tussen actieve deelnemers, gewezen deelnemers, gepensioneerden en werkgevers het belangrijkste criterium.

Adviesaanvragen en reactie

Verantwoordingsorgaan

De adviesaanvraag over de premie- en indexatienota 2018 was positief, met dien verstande dat de fracties LvOP en CCOOP - zoals ook reeds gemeld in 2016 - tegen een opslag van 0,2% op de VPL-premie zijn.

De adviesaanvraag Beloningsbeleid voor de organen van het ABP was het gevolg van de gewijzigde commissie- en organisatiestructuur. Op basis van kritiek vanuit het Verantwoordingsorgaan is de adviesaanvraag in de overlegvergadering van 22 juni 2017 door het bestuur teruggetrokken. Het Verantwoordingsorgaan was van mening dat het voorstel niet voldoende duidelijk was om de wijzigingen in de bestuursvergoeding helder en transparant aan deelnemers te kunnen uitleggen.

In de vergadering van 23 november heeft het bestuur een nieuw, nader uitgewerkte adviesaanvraag aangeboden met betrekking tot een aanpassing van het beloningsbeleid.

Vanwege de betrokkenheid van de Raad van Toezicht in dit proces en de vaststelling dat het gaat om een budgettair neutraal voorstel heeft het Verantwoordingsorgaan zich positief uitgesproken over het beloningsbeleid. De fractie LvOP heeft zich van advisering onthouden.

De adviesaanvraag inzake de aanpassing van de statuten van de Stichting Pensioenfonds ABP in verband met de voorgenomen complexiteitsreductie heeft tot discussie geleid tussen bestuur en Verantwoordingsorgaan.

Het bestuur had bij de sociale partners in de Pensioenkamer en bij de Sector Defensie aangedrongen op versimpeling van de regeling om een beheerste en integere uitvoering van de regeling ook na 1 januari 2018 te kunnen garanderen. Voor de middelloonregeling voor burgers is in juli 2017 overeenstemming bereikt tussen sociale partners in de Pensioenkamer. Voor de sector Defensie lag dit een stuk moeilijker. Het bestuur had bij het Sector Overleg Defensie aangedrongen op een overgang van de eindloon- naar de middelloonregeling per 1 januari 2018. Besluitvorming hierover had moeten plaatsvinden vóór 1 oktober 2017.

Het bestuur heeft in oktober echter moeten constateren dat besluitvorming uitbleef, waardoor het zich genoodzaakt zag om in te grijpen in de Defensie-pensioenregeling. Dit was in de ogen van het Bestuur alleen mogelijk met een Statutenwijziging. Hierover is het Verantwoordingsorgaan verzocht advies uit te brengen.

Gelet op het ingrijpende karakter heeft het Verantwoordingsorgaan uitvoerig aandacht besteed aan deze adviesaanvraag en extern juridisch advies ingewonnen.

Het Verantwoordingsorgaan was van mening dat deze problematiek opgelost moest worden tussen het bestuur en de sociale partners Defensie. Hoewel het Verantwoordingsorgaan unaniem de noodzaak van een verandering onderkende, vond een kleine meerderheid een Statutenwijziging, ook na aanpassing van het voorstel door het bestuur, een te ingrijpend middel, en heeft daarom op basis van hoofdelijke stemming negatief geadviseerd op deze adviesaanvraag.

Uiteindelijk hebben de sociale partners Defensie op 12 oktober alsnog een akkoord bereikt voor aanpassing van de pensioenregeling. Voor het Bestuur is dit aanleiding geweest het voorgenomen besluit tot Statutenwijziging in te trekken.

Het akkoord heeft een voorlopig karakter en geldt voor het jaar 2018. In 2018 zal alles erop gericht moeten zijn om te komen tot een definitieve oplossing voor verdergaande vereenvoudiging van de pensioenregeling voor de sector Defensie.

Ook heeft het Verantwoordingsorgaan nadrukkelijk bij het Bestuur aandacht gevraagd voor de gevolgen van de afschaffing van de ANW-compensatie, de slechte communicatie hierover en overige signalen als door het Verantwoordingsorgaan ontvangen.

Mede naar aanleiding hiervan heeft het Bestuur besloten de afschaffing van de ANW-compensatie geleidelijker tot stand te brengen.

PUBLIEKSVERSLAG

Van de overlegvergaderingen met het bestuur maakt het Verantwoordingsorgaan een publieksverslag. In dit verslag wordt aandacht

besteed aan de inhoudelijke behandeling van de adviesaanvragen. In het publieksverslag komen de standpunten van het bestuur en van de fracties binnen het Verantwoordingsorgaan aan de orde, en het overkoepelende standpunt van het Verantwoordingsorgaan als geheel. De publieksverslagen zijn terug te vinden op de website van ABP.

POSITIEF OORDEEL OVER 2016

Het bestuur van ABP legt jaarlijks verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over zijn handelen aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het interne toezicht, en over het gevoerde beleid en de gemaakte beleidskeuzes.

In de vergadering van april 2017 heeft het bestuur verantwoording afgelegd over het beleid en de wijze waarop dit in 2016 is uitgevoerd. Tijdens deze bijeenkomst is aan de hand van de conceptjaarstukken het boekjaar 2016 besproken.

Bij de inhoudelijke voorbereiding van de behandeling van de jaarstukken, die in commissieverband heeft plaatsgevonden, hebben de accountant, de Compliance Officer en de certificerende en adviserende actuarissen de gewenste toelichtingen verstrekt.

Het Verantwoordingsorgaan heeft met inachtneming van een aantal opmerkingen en aanbevelingen een positief oordeel uitgebracht over het beleid en de uitvoering door het bestuur over het boekjaar 2016.

OVERLEG MET DE RAAD VAN TOEZICHT

De leden van de Raad van Toezicht zijn door het bestuur benoemd op bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan. In 2017 heeft de Raad van Toezicht een schema van aftreden opgesteld. Op basis van dit schema heeft het bestuur, op voordracht van het Verantwoordingsorgaan, mevrouw Loonen en de heer Hannen voor een periode van vier jaar herbenoemd.

De Raad van Toezicht legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het interne toezicht. In het verslagjaar heeft het Verantwoordingsorgaan drie keer gezamenlijk overleg gehad met de Raad van Toezicht.

Aandachtspunten waren het dossier complexiteitsreductie, het beloningsbeleid en de communicatie met deelnemers. Daarnaast heeft een open discussie plaatsgevonden tussen Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht over de rol en verantwoordelijkheden van de Raad van Toezicht, op basis van de uitkomsten van de jaarlijkse zelfevaluatie van de Raad van Toezicht.

Het Verantwoordingsorgaan heeft met instemming kennisgenomen van de bevindingen van de Raad van Toezicht en heeft geconstateerd dat deze grotendeels overeenkomen met het oordeel van het Verantwoordingsorgaan.

THEMABIJEENKOMSTEN

In het verslagjaar waren er ook twee themabijeenkomsten.

Communicatie met deelnemers

Het Verantwoordingsorgaan is in juni geïnformeerd over het werk van het Klant Contact Center (KCC) in Heerlen. Aan de hand van opgenomen gesprekken is aandacht besteed aan de manier waarop de medewerkers van het KCC worden getraind. Hierbij gaat het om zowel de inhoud van de pensioenregeling als gespreksvaardigheden.

Ook is het Verantwoordingsorgaan geïnformeerd over de technologische ontwikkelingen binnen het KCC.

Daarnaast is in een experiment omgeving aandacht besteed aan de vormgeving en ontwikkeling van de persoonlijke pensioenpot. Met dit persoonlijke, eenvoudige pensioenoverzicht wil ABP deelnemers motiveren en activeren om eerder naar hun pensioen te kijken.

Met het Verantwoordingsorgaan is gediscussieerd over het doel van de persoonlijke pensioenpot en mogelijke (verkeerde) aannames die bij deelnemers zouden kunnen ontstaan. Begin 2018 zullen tests worden uitgevoerd met een beperkte groep deelnemers. Deze deelnemers krijgen hun persoonlijke pensioenpot te zien in MijnABP. Verlopen deze tests naar tevredenheid, dan zal ABP dit nieuwe overzicht beschikbaar stellen voor alle deelnemers.

Mede naar aanleiding van de discussie met het Verantwoordingsorgaan zal in de begeleidende communicatie rondom de persoonlijke pensioenpot helder en duidelijk worden uitgelegd waarvoor het overzicht bedoeld is, dat de berekeningen zijn gemaakt op basis van aannames en dat deelnemers hier geen rechten aan kunnen ontlenuen. Deze uitleg wordt gedaan in begrijpelijke taal en in een filmpje. Voor deelnemers die meer willen weten, wordt ook uitgelegd hoe de pensioenpot is berekend.

Herziening Pensioenstelsel in Nederland

Ook in 2017 is het onderwerp rondom de herziening van het pensioenstelsel besproken met het Verantwoordingsorgaan. De verwachting is dat verdere concretisering in de huidige regeringsperiode van Rutte III haar beslag zal krijgen. Dit onderwerp zal dan ook in 2018 prominent op de agenda blijven van het Verantwoordingsorgaan.

VRAGEN VAN DEELNEMERS EN GEPENSIONEERDEN

Via abp.nl kunnen deelnemers en gepensioneerden zich rechtstreeks tot het Verantwoordingsorgaan wenden met algemene vragen over ABP en het Bestuur. In 2017 hebben circa 40 deelnemers zich tot het Verantwoordingsorgaan gewend. Zij hadden vooral vragen over het beleid Duurzaam en Verantwoord Beleggen (onder andere over beleggingen in tabak), de beloning van bestuurders, het afschaffen van de ANW-compensatieregeling en de financiële positie van het fonds in relatie tot niet-indexeren. Ook waren er vragen over de Verkiezingen zoals deze in 2018 gehouden zullen worden. Het Verantwoordingsorgaan stelt reacties van deelnemers en gepensioneerden zeer op prijs: daardoor weet het Verantwoordingsorgaan nog beter wat er onder deelnemers leeft en hier kan rekening mee worden gehouden in de advisering aan het bestuur.

Oordeel van het Verantwoordingsorgaan 2017

INLEIDING

Het Bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het gevoerde beleid en de naleving van de principes van goed pensioenfondsbestuur zoals bedoeld in het Besluit uitvoering Pensioenwet en de Wet verplichte beroepspensioenregeling van 18 december 2006.

Het Verantwoordingsorgaan is op grond van artikel 6, tweede lid, van het reglement van het Verantwoordingsorgaan, bevoegd om jaarlijks een oordeel te geven over:

- a. het handelen van het Bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere relevante informatie, waaronder de bevindingen van de Raad van Toezicht;
- b. het door het Bestuur uitgevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar;
- c. beleidskeuzes die op de toekomst betrekking hebben;
- d. de naleving van de Code Pensioenfondsen.

In dat kader deelt het Verantwoordingsorgaan zijn bevindingen, spreekt een oordeel uit over het handelen van het Bestuur in 2017 en doet een aantal aanbevelingen voor 2018.

TOTSTANDKOMING

Op donderdag 26 april 2018 heeft het Bestuur aan het Verantwoordingsorgaan verantwoording afgelegd over het in 2017 gevoerde beleid. Het Verantwoordingsorgaan heeft zich een oordeel kunnen vormen aan de hand van eigen waarnemingen, het conceptjaarverslag ABP 2017, het conceptverslag Duurzaam en Verantwoord Beleggen 2017 alsmede op basis van informatie uit gesprekken met de Raad van Toezicht, de externe accountant, de externe actuaris en de compliance officer van het Pensioenfonds.

ALGEMEEN

In het oordeel van het Verantwoordingsorgaan over het handelen van het Bestuur over 2016 heeft het Verantwoordingsorgaan meerdere bevindingen en aanbevelingen gedaan aan het Bestuur.

Deze bevindingen en aanbevelingen zijn, gedurende het jaar, bij de verschillende gespreksonderwerpen en adviesaanvragen, onderwerp van gesprek geweest in de overlegvergaderingen van het Verantwoordingsorgaan met het Bestuur.

Ten aanzien van de bevindingen en aanbevelingen 2016 constateert het Verantwoordingsorgaan in het algemeen dat het Bestuur zich heeft ingespannen om deze aanbevelingen te realiseren. Voor zo ver nodig komt het Verantwoordingsorgaan in dit oordeel terug op de aanbevelingen uit het oordeel 2016.

Het Verantwoordingsorgaan spreekt zijn waardering uit voor het inhoudsrijke en heldere jaarverslag 2017. Het Verantwoordingsorgaan constateert dat het Bestuur zijn rol en verantwoordelijkheden in het verslagjaar genomen heeft.

Het Verantwoordingsorgaan brengt binnen deze zittingsperiode voor de vierde en laatste keer een oordeel uit over het handelen van het Bestuur. In de eerste zittingsperiode van het Verantwoordingsorgaan "nieuwe stijl" heeft de wijze waarop het Bestuur het Verantwoordingsorgaan betreft bij de besluitvorming en bij de strategische ontwikkelingen zich positief ontwikkeld.

Het Verantwoordingsorgaan waardeert de inspanningen van het Bestuur op dit gebied maar constateert ook dat die positieve ontwikkeling in 2017 op enkele dossiers een zekere stagnatie heeft opgelopen. In dit voorliggende oordeel gaat het Verantwoordingsorgaan daarop nader in.

Het Verantwoordingsorgaan onderstreept nogmaals het blijvende belang van een open, kritisch en constructief overleg tussen Bestuur en Verantwoordingsorgaan, met erkenning van ieders verantwoordelijkheid.

BEVINDINGEN

In de oordeelsvorming van het Verantwoordingsorgaan zijn de belangrijkste bevindingen:

Complexiteitsreductie

Het Verantwoordingsorgaan is door het Bestuur in 2016 geïnformeerd over het feit dat een integere en beheerste uitvoering niet langer te waarborgen was vanwege de gegroeide complexiteit van de pensioenregeling. Het Verantwoordingsorgaan heeft in het oordeel over 2016 opgemerkt dit signaal, als zeer urgent te ervaren.

Het Verantwoordingsorgaan heeft het Bestuur toen opgeroepen om, in overleg met sociale partners, tot oplossingen te komen met betrekking tot de uitvoerbaarheid van de regeling.

Het overleg over de complexiteitsreductie heeft zich vanaf het begin van 2017 met name afgespeeld in de Pensioenkamer en in het Sectoroverleg Defensie. Het bestuur heeft het Verantwoordingsorgaan in de eerste helft van 2017 enkele keren mondeling geïnformeerd over de dringende aandacht die het van sociale partners heeft gevraagd voor het bereiken van een tijdig resultaat.

De door het Bestuur aan sociale partners voorgestelde oplossingen zagen op een vereenvoudiging van de middelloonregeling voor de burgers en vervanging van de eindloonregeling voor militairen door een (sectorspecifieke) middelloonregeling.

Vervanging van de eindloonregeling voor militairen door een (sectorspecifieke) middelloonregeling

Het Verantwoordingsorgaan werd door het bestuur in september geconfronteerd met een voorgenomen besluit tot wijziging van de statuten die het voor het bestuur mogelijk zou moeten maken om in te grijpen in pensioenregelingen, zonder tussenkomst van de sociale partners. Aanleiding daartoe was voor het bestuur dat de sociale partners in de sector Defensie niet tot overeenstemming leken te komen over de invoering van een middelloonregeling voor militairen.

De adviesaanvraag van het Bestuur werd vooral als ingrijpend gezien omdat het voorstel van het Bestuur tot een zeer grote wijziging in de

governance rond de ABP-pensioenregeling zou leiden. De omstandigheid dat het Bestuur aangaf slechts in zeer uitzonderlijke omstandigheden gebruik te willen maken van de bevoegdheid deed niet af aan de principiële en fundamentele vragen die hierbij konden worden gesteld. Dit leidde ertoe dat een kleine meerderheid van het Verantwoordingsorgaan dan ook een negatief advies uitbracht.

Uiteindelijk hebben sociale partners Defensie in het najaar een akkoord bereikt - met een voorlopig karakter tot 1 oktober 2018. De insteek is dat per die datum een definitieve oplossing tot stand komt voor verdergaande vereenvoudiging van de pensioenregeling voor de sector Defensie, in de vorm van een middelloonregeling voor militairen. Het Bestuur heeft het voornemen tot statutenwijziging niet geëffectueerd.

Vereenvoudiging van de middelloonregeling

Ten aanzien van een vereenvoudiging van de middelloonregeling hebben sociale partners op 6 juli 2017 in de pensioenkamer een onderhandelingsakkoord gesloten hetgeen in september 2017 definitief bevestigd is.

Een van de maatregelen betrof het vervallen van de ANW-compensatie. Een maatregel die vele individuele deelnemers mogelijk zou kunnen treffen. Er werd immers een streep gezet door een al lang bestaande inkomens component in het Nabestaandepensioen van de partner bij overlijden van de deelnemer. Een inkomenscomponent die weliswaar gezien de historische context als een overgangsmaatregel kon worden gezien, maar die op het UPO gecommuniceerd werd zonder voorbehoud voor mogelijke toekomstige wijziging. Uit de vele vaak schrijnende en emotionele reacties die het Verantwoordingsorgaan ontving bleek dat veel deelnemers financiële planningen hadden gebaseerd op het vertrouwen dat de ANW-compensatie een bestendig onderdeel van de pensioenvoorziening zou zijn.

Het Verantwoordingsorgaan constateert dat het Bestuur bij sociale partners aangedrongen heeft op vereenvoudiging van de regeling en in deze door het Bestuur aan sociale partners ook concrete voorstellen om tot vereenvoudiging te komen gedaan zijn.

Dit mede, op basis van adviezen van de uitvoeringsorganisatie, teneinde te voorkomen dat de administratie van de pensioenuitvoering vast zou lopen.

Het vervallen van de ANW-compensatie was een van deze voorstellen. Gelet op het feit dat bij het Bestuur de individuele gevolgen voor deelnemers bekend waren is het Verantwoordingsorgaan van mening dat het Bestuur voor het overleg tussen sociale partners in de Pensioenkamer op grond van de professionele kennis die bij Bestuur en uitvoeringsorganisatie voorhanden is, meer aandacht had moeten besteden aan de gevolgen van het vervallen van de ANW-compensatie voor deelnemers.

Er was meer aandacht nodig geweest voor het tijdspad van de invoering, voor mogelijke overgangsregelingen.

Tot slot merkt het Verantwoordingsorgaan op dat de communicatie over het vervallen van de ANW-compensatie beter had gemoeten. Zo was de start van de communicatie veel te laat en onvolledig en was de gestuurde brief naar de deelnemers weinig empathisch.

Het Verantwoordingsorgaan heeft van het Bestuur begrepen dat complexiteitsreductie ook in de nabije toekomst een aandachtspunt is en blijft. Het Verantwoordingsorgaan roept het Bestuur op om in het verdere traject van complexiteitsreductie wel lering te trekken uit de gevolgen van eerdere wijzigingen van de regeling. Het Verantwoordingsorgaan geeft hierbij mede in herinnering de onvrede die in 2015 ontstaan is naar aanleiding van het vervallen van de AOW – partnertoeslag en uiteraard de thans ontstane onvrede over het vervallen van de ANW-compensatie.

Blijvende aandacht voor spanning tussen ambitie en realisatie

Het Verantwoordingsorgaan constateert dat het Bestuur in het vaststellen van de premie 2018 heeft vastgehouden aan de uitgangspunten als vastgelegd bij het premiebeleid 2017 en volgende jaren. Dit in het streven om te komen tot een stabiele premie. In 2016 heeft een kleine meerderheid van het VO negatief geadviseerd over de in de premienota opgenomen opslag op de VPL premie, o.a. vanwege de vraag of de evenwichtigheid van deze opslag

voldoende in de premienota was onderbouwd. Het bestuur heeft ook toegezegd bij de Pensioenkamer aandacht te vragen voor het VPL dossier. De Pensioenkamer heeft naar aanleiding hiervan in 2017 geen redenen gezien om te komen tot een aanpassing van de VPL regeling. Het Verantwoordingsorgaan heeft ingestemd met de premienota 2018; enkele fracties hebben kanttekeningen geplaatst bij de VPL premie. Het Verantwoordingsorgaan is van mening dat de financiële positie van het fonds, mede in het licht van een mogelijke onvoorwaardelijke korting in 2021, om structurele monitoring vraagt waarbij proactieve communicatie met de deelnemers van groot belang is.

Financieel beleid

Het Verantwoordingsorgaan heeft vooral aandacht besteed aan:

- A. Een daling van de kosten van pensioenbeheer en
- B. Een stijging van de kosten van vermogensbeheer.

Ad A een daling van de kosten van pensioenbeheer.

Het streven naar daling van de kosten is in het algemeen een goed uitgangspunt. Het bestuur wil deze lijn voortzetten door middel van de gemaakte scherpe afspraken met APG (SLA). Oogmerk zijn vermindering van de complexiteit en verdere digitalisering van de communicatie en administratie. Hoewel de tendens van de benchmark erop wijst dat ABP het goed doet, zijn de gegevens over 2017 nog niet beschikbaar. Kosten vormen een aspect, maar het daaraan gekoppelde service aspect is een ander verhaal. Ook hier tendeert de benchmark dat ABP het goed doet (2016).

Ad B een stijging van de kosten van vermogensbeheer.

Vermogensbeheerkosten worden onderscheiden in beleggingskosten en transactiekosten. De stijging van de vermogensbeheerkosten zijn geheel toe te schrijven aan de gestegen prestatievergoedingen (beleggingskosten). De stijging van de prestatievergoedingen is vooral het gevolg van hogere prestatievergoedingen bij aandelen opkomende markten, private equity, hedgefondsen en infrastructuur.

Ter rechtvaardiging van deze hogere prestatievergoedingen is vastgesteld dat ABP in private equity belegt met een relatief hoger nettorendement dat hiermee na aftrek van alle kosten wordt behaald. De beheersvergoedingen (transactiekosten) daalden.

De organisatie van de verantwoordingscyclus is goed gelopen en het Verantwoordingsorgaan is positief over de kwaliteit en de ontwikkeling van de financiële informatie.

Aandacht voor communicatie

Het Verantwoordingsorgaan constateert dat er sprake is van een kloof tussen voorgenomen communicatiebeleid, als vastgelegd in een communicatie jaarplan, en datgene wat er dagelijks in de praktijk gebeurt.

Deelnemers reageren vaak vanuit ontevredenheid, teleurstelling of gemaakte fouten. In de reactie heeft ABP veelal te weinig aandacht voor de weerbaarheid van de materie en de emotie van deelnemer die eronder ligt. Het Verantwoordingsorgaan roept het Bestuur op met deze emoties meer rekening te houden teneinde de groep deelnemers voor wie het geloof in ABP geschaad is weer aan zich te binden.

Volwaardige medezeggenschap

Enkele jaren geleden heeft het Verantwoordingsorgaan een oproep aan het Bestuur gedaan om in de relatie tussen bestuur en Verantwoordingsorgaan te werken aan volwaardige en gerespecteerde medezeggenschap.

Nadat er aanvankelijk verbeteringen te constateren waren lijkt het erop dat deze verbeteringen in sommige opzichten stagneren. In de besluitvorming om te stoppen met investeringen in tabak en kernwapens had het Verantwoordingsorgaan verwacht een actievere rol te kunnen hebben of eerder te worden geïnformeerd over het definitieve besluit van het bestuur. Het Verantwoordingsorgaan doet in deze dan ook een dringende oproep aan het Bestuur om de eerder waargenomen verbeteringen te continueren en verder uit te breiden.

Evaluatie bestuurlijk model

Naar het Verantwoordingsorgaan uit het jaarverslag heeft begrepen heeft het Bestuur een evaluatie van het bestuurlijk model in 2017 afgerond en vooralsnog geen reden gezien om het bestuurlijk model te wijzigen. Het Verantwoordingsorgaan is niet bij deze

besluitvorming betrokken. In 2018 vindt een vervolgonderzoek plaats naar mogelijke andere vormen van bestuur.

Beleggingen

Het Verantwoordingsorgaan gaf bij twee eerdere jaarverslagen al de aanbeveling om extra aandacht te besteden aan de beleggingscategorieën Hedgefondsen en Private Equity. Het Bestuur heeft toen aangegeven de beleggingen in hedgefondsen in een bredere evaluatie te zullen betrekken. Hierbij zou onderzoek worden gedaan naar de toegevoegde waarde zowel kwantitatief (rendement vs. kosten) als kwalitatief (transparantie, complexiteit e.d.). Het verantwoordingsorgaan constateert dat hier stapsgewijs vorderingen worden gemaakt en wenst ook in 2018 concreet op de hoogte gehouden te worden door het Bestuur over de voortgang. Dit temeer daar APG de unieke keuze heeft gemaakt een deel van de beleggingsportefeuille in eigen beheer te doen en een deel uitbesteedt. Het verantwoordingsorgaan constateert dat de rendementen van de verschillende beheerders niet kunnen worden vergeleken maar dat het Verantwoordingsorgaan het wenselijk acht dit wel te kunnen doen.

Het Verantwoordingsorgaan verzocht bij het jaarverslag van 2016 het Bestuur om in het verslag Duurzaam en Verantwoord Beleggen 2017 een beeld te schetsen hoe lang engagement wordt volgehouden. Daarnaast verzocht het Verantwoordingsorgaan het Bestuur om ook een paragraaf op te nemen over onderwerpen die het Verantwoordingsorgaan aan de orde heeft gesteld, en hoe deze zijn afgehandeld.

Het Verantwoordingsorgaan voelde zich door het Bestuur overvallen met de plotselinge publicatie te streven haar forse belangen in tabak en kernwapens op termijn af te bouwen. Het Verantwoordingsorgaan was al langer bezig hier een analyserende themasessie aan te besteden, omdat uitsluitend “mooie rendementen” als rechtvaardiging hiervoor, door ons als te mager werd gezien. Van deze voorbereiding was het Bestuur op de hoogte. Ofschoon het Verantwoordingsorgaan instemt met de afbouw intenties, zou het Verantwoordingsorgaan graag vóóraf bij dit besluit zijn betrokken.

Verdieping van het inzicht in aspecten van evenwichtige belangenafweging

Op grond van artikel 105 lid 2 van de Pensioenwet is het bestuur gehouden zich bij de vervulling van zijn taak te richten naar de belangen van alle deelnemers, pensioengerechtigden en andere aanspraakgerechtigden en ervoor te zorgen dat zij zich allen op evenwichtige wijze vertegenwoordigd kunnen voelen.

Gezien het karakter van een pensioenfonds, waarin aspecten als solidariteit, gebundelde uitvoering er altijd toe kunnen leiden dat beleidswijzigingen voor individuele of groepen van gerechtigden tot verschillende uitkomsten leiden is vraagt deze wettelijke opdracht van het bestuur een grote inspanning. Deze inspanning richt zich op het handelen van het bestuur in de richting van de sociale partners in de Pensioenkamer die de pensioenregeling vaststellen en daarbij ook een eigen verantwoordelijkheid tot evenwichtige belangenafweging hebben, maar ook op de communicatie van het bestuur bij de uitvoering van de regeling en uiteraard ook op het handelen van het bestuur bij het vaststellen van de premies en bij discretionaire besluiten van het bestuur bij de uitvoering van de pensioenregeling. Naar het oordeel van het Verantwoordingsorgaan vraagt deze complexe taak om een regelmatige verdieping van het inzicht in alle aspecten van de evenwichtige belangenafweging. Deze aspecten kunnen betrekking hebben op de mate waarin uitvoeringskosten worden toegerekend, op effecten op de balans van het ABP en op b.v. intergenerationele aspecten. Doordat nieuwe ontwikkelingen ook kunnen doorwerken in de evenwichtigheid van eerder vastgestelde regelingen is een regelmatige actualisatie van het inzicht wenselijk.

Onderzoek naar risicobereidheid onder deelnemers

Het is evident dat belangrijk is dat het risicoprofiel van de beleggingen van ABP aansluit bij de voorkeuren van deelnemers. Het is echter niet makkelijk om die voorkeuren goed in beeld te krijgen. Het Verantwoordingsorgaan heeft het bestuur eerder verzocht na te gaan op welke manier een beeld kan worden verkregen van de risicovoorkuren van deelnemers, en het

Verantwoordingsorgaan te informeren over de uitkomsten en te betrekken bij mogelijk vervolgonderzoek. Helaas heeft het bestuur hieraan in 2017 nog geen opvolging gegeven.

OORDEEL

Op grond van de eigen bevindingen, de bevindingen van de accountant, actuaris, compliance officer en Raad van Toezicht, oordeelt het Verantwoordingsorgaan met inachtneming van de gemaakte kanttekeningen positief over het handelen van het Bestuur inzake het gevoerde beleid, de gemaakte beleidskeuzes en de naleving van goed pensioenfondsbestuur.

AANBEVELINGEN

Tijdens de overlegvergadering tussen Bestuur en Verantwoordingsorgaan op donderdag 26 april 2018 heeft het Verantwoordingsorgaan onderstaande aanbevelingen aan het bestuur gedaan.

Complexiteitsreductie

Structurele oplossing om te komen tot een definitieve vereenvoudiging van de pensioenregeling voor de sector Defensie.

Het Verantwoordingsorgaan doet een dringend beroep op het Bestuur om in 2018 sociale partners Defensie aan te spreken op een tijdige wijziging van de inhoud van de pensioenregeling. Mocht onverhoopt een akkoord tot een definitieve vereenvoudiging van de pensioenregeling voor de sector Defensie uitblijven dan roept het Verantwoordingsorgaan het Bestuur nu reeds op om te zoeken naar alternatieven en te doen wat in het vermogen van het Bestuur ligt om patstellingen te vermijden.

Verdergaande complexiteitsreductie binnen de Pensioenregeling.

Het Verantwoordingsorgaan deelt de urgente zorgen van het Bestuur daar waar het gaat om het reduceren van de complexiteit in de regeling. Het Verantwoordingsorgaan verwacht dat het Bestuur, in overleg met sociale partners, tot oplossingen komt met betrekking tot de uitvoerbaarheid van de regeling.

Complexiteitsreductie mag echter geen doel op zich worden. De risico's in de pensioenregeling moeten worden geïdentificeerd en beheerst waarbij de menselijke kant van het verhaal, vanuit het perspectief van de deelnemer, niet uit het oog verloren mag worden. Het Bestuur dient zich goed te realiseren wat de gevolgen zijn voor individuele deelnemers en de sociale partners hierop te wijzen. Ook dient het overleg tussen de uitvoeringsorganisatie en het Bestuur op een inhoudelijk kritische manier gevoerd te worden en dienen sociale partners in de Pensioenkamer goed meegenomen te worden in de soms verstreckende individuele gevolgen. Alleen dan kunnen noodzakelijke maatregelen genomen worden die bijdragen aan een stabiele uitvoering en een regeling die goed communiceerbaar is.

Het Verantwoordingsorgaan verzoekt het Bestuur een vertaling te maken van de inzichten uit het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid met de titel: "Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid." van april 2017. Deze vertaling en een meer gedragswetenschappelijke oriëntatie zou een belangrijk onderdeel van de uitvoeringstoetsing van wijzigingen in de pensioenregeling en van de communicatie daarover moeten worden.

Blijvende aandacht voor spanning tussen ambitie en realisatie

Het Verantwoordingsorgaan herhaalt in deze de aanbeveling als gedaan in 2017. Dit betekent dat het Verantwoordingsorgaan het Bestuur oproept vast te houden aan de uitgangspunten bij het premiebeleid 2017 en volgende jaren. Dit in het streven om te komen tot een stabiele premie.

Ook vraagt de financiële positie, mede in het licht van een mogelijke onvoorwaardelijke korting in 2021 om structurele monitoring waarbij proactieve communicatie met deelnemers van groot belang is.

Financieel beleid

Kosten van pensioenbeheer

Geadviseerd wordt dat in het streven naar verdere verlaging van de kosten van het pensioenbeheer het niveau van de serviceverlening aan de deelnemers en pensioengerechtigden niet uit het oog mag worden verloren en hierop gericht te monitoren. Alertheid op kosten is geboden waarbij het wel van belang is dat het basisniveau van de dienstverlening

niet in gevaar mag komen.

Beleggingskosten

Geadviseerd wordt het beleid voor meer intern beheer, meer directe investeringen en verlaging van de vergoedingen voor een aantal externe vermogensbeheerders te intensiveren mede om reputatie schade in de publiciteit te voorkomen.

Aandacht voor communicatie

In de relatie met de deelnemer is de communicatie van groot belang. Geef invulling aan het voorgenomen beleid en laat dit ook zien in de dagelijkse uitvoering, zowel schriftelijk als mondeling.

In dat kader roept het Verantwoordingsorgaan het Bestuur op om:

- de voor 2018 voorgestelde prestatie indicatoren voor deelnemers – en werkgevers onverkort te realiseren en daar actief op in te zetten;
- aandacht te besteden aan de lessons learned uit de incidenten als het beëindigen van de AOW partnertoeslag in 2015 en het vervallen van de ANW compensatie en deze lessons learned te integreren in de communicatie uitingen;
- aandacht te besteden aan de inrichting van crisis(-communicatie) teneinde snel en adequaat (in één keer goed) te handelen in geval er zich incidenten voordoen;
- ervoor zorg te dragen dat alle uitingen gericht aan deelnemers eind 2018 voldoen aan het criterium duidelijk & eenvoudig communiceren.

Volwaardige medezeggenschap

Het Verantwoordingsorgaan roept het Bestuur op om bij de instelling van het nieuwe Verantwoordingsorgaan op 1 juli 2018 te investeren in een volwaardige medezeggenschapsrelatie. Ontwikkel een inhoudelijk opleidingsprogramma maar besteed ook aandacht aan cultuur & gedrag. Uiteraard is deze laatste aanbeveling wederzijds. Vooraf goed de rollen en verantwoordelijkheden vastleggen leidt achteraf niet tot discussies.

Evaluatie bestuurlijk model

Het Verantwoordingsorgaan doet een oproep aan het Bestuur om het Verantwoordingsorgaan mee te nemen in het onderzoek naar een (mogelijk) nieuw bestuurlijk model en ook tussentijds eventuele resultaten of voorlopige conclusies te delen.

Grondslagenonderzoek / actuariële analyse

In 2018 zal wederom een grondslagenonderzoek plaatsvinden. Het Verantwoordingsorgaan adviseert om hierbij expliciet aandacht te besteden aan de volgende elementen:

- de verwachte toekomstige trend als gevolg van een verdere verhoging van de AOW leeftijd.
- te voorkomen dat door het verschuiven van de AOW leeftijd er sprake is van een onterechte vrijval van de voorziening.
- in aanvulling op het grondslagenonderzoek het in 2017 gerealiseerde resultaat op langlevens nader te onderzoeken.

Tot slot verzoekt het verantwoordingsorgaan nader onderzoek te doen naar de vervuiling van de resultatenanalyse als gevolg van een negatief resultaat op de uitruil van partnerpensioenen in ouderdomspensioenen. In deze aanbeveling past tevens om een audit te laten uitvoeren op de actuariële analyses zoals die door het systeem worden vastgesteld.

Beleggingen

Het Verantwoordingsorgaan constateert dat de Duurzaamheid doelstelling ten aanzien van het reduceren van de CO2 afdruk (-25%) van de portefeuille die voor 2020 gesteld was al in 2017 gehaald is. Het Verantwoordingsorgaan vraagt daarom het bestuur om deze doelstelling aan te scherpen voor de komende jaren.

Het Verantwoordingsorgaan dringt er nogmaals op aan de rendement resultaten van eigen beheer en uitbestede beheer inzichtelijk te maken en onderling te vergelijken.

Verdieping van het inzicht in aspecten van evenwichtige belangenafweging

Het Verantwoordingsorgaan roept het Bestuur op om mede met behulp van (extern) onderzoek het inzicht in alle aspecten van evenwichtige belangenafweging te verdiepen en dit inzicht regelmatig te actualiseren, dit mede als hulpmiddel voor een goede onderbouwing op het aspect van de evenwichtige belangenafweging van in de toekomst te nemen besluiten.

Onderzoek naar risicobereidheid onder deelnemers

Het Verantwoordingsorgaan verzoekt het bestuur alsnog na te gaan op welke manier een beeld kan worden verkregen van de risicovoorkeuren van deelnemers, en het Verantwoordingsorgaan te informeren over de uitkomsten en te betrekken bij mogelijk vervolgonderzoek.

REACTIE BESTUUR OP HET OORDEEL VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

Het bestuur heeft met belangstelling kennisgenomen van de bevindingen en aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan en bedankt het verantwoordingsorgaan voor het uitgebrachte positieve oordeel over het gevoerde beleid in 2017. De aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan zullen door het bestuur worden meegenomen.

Tot slot dankt het bestuur het verantwoordingsorgaan voor zijn inzet, de constructieve samenwerking en de grote betrokkenheid van zijn leden gedurende de afgelopen vier jaren.

Jaarrekening

